

Oponentský posudek na diplomovou práci Ing. Jitky Preusslerové „Alternativní a doplňkové ekonomické systémy v praxi“ (Katedra sociální a kulturní ekologie FHS UK, Praha)

Předložená práce se zaměřila na velmi aktuální témata, a to obecněji na kritiku současné ekonomické teorie a praxe (v teoretické části) a konkrétně na popis a analýzu dvou systémů lokálních měn v ČR v části praktické. Autorka je absolventka ekonomicky zaměřené vysoké školy, a tím spíše je třeba **vyzdvihnout samostatnost jejího myšlení a intelektuální odvalu, s níž dokázala odmítnout dogmata středoproudé ekonomie, vyhledat kritickou literaturu v této oblasti, a koncipovat práci, která by se pokusila nastínit některé alternativy k ekonomickému mainstreamu.** Práce je výrazně přesahová a mezioborová, autorka místy zdařile myšlenkově propojuje texty různých autorů (Bauman, Erikson, str. 24 – 25, Belk atd. na str. 33 – 34, Douthwaite a Graeber na str. 36). Oceňuji i některé její vlastní úvahy, inspirované četbou (např. první odstavec v sekci 3.6.2) a vlastním výzkumem (některé pasáže v diskusní části). Diplomantka v uvedených i některých dalších pasážích prokazuje schopnost syntetického myšlení, nachází nečekané souvislosti mezi texty z různých oborů. Dokázala proniknout do dvou komunit, které jsou předmětem praktické části, vybrat vhodný vzorek respondentů a adekvátně rozhovory zpracovat. Ke kladům práce je nutno přičíst zdařilé fotografické ilustrace a přílohy a některé živé popisy, v nichž autorka užívá ich-formu (Sekce 5.1 od str. 59 – popis autorčina proniknutí do pražského systému LETS).

Bohužel ale po zevrubném přečtení diplomové práce musím konstatovat, že **zápory převažují, a že se jedná o slabší práci s řadou závažných nedostatků.** Problémy jsou jak v praktické části, tak v části teoretické.

U *praktické části* si studentka nedokázala jasně stanovit, co má být jejím cílem. Problém je už v tom, jak sama konstatuje, že vybrala dva velmi odlišné systémy místních měn, kde je komparace dost obtížná. Není také jasné, co vlastně chtěla zjistit, tedy jaké si položila výzkumné otázky. V úvodu chybí jasný popis cílů práce. V metodické části (str. 55) nabízí autorka jednu sadu výzkumných otázek, v zadání-projektu diplomové práce druhou, přičemž nevysvětluje, jak souvisejí a proč přistoupila ke změně. Nejasně položené otázky pak vedou k nejasným výsledkům. Zdá se např. že se autorka tak úplně nedokázala rozhodnout, jestli jí jde o to zjistit, jak systémy objektivně fungují, či o to, jak účastníci systémů fungování vnímají. V práci navíc chybí přehledný popis (včetně přehledné historie) obou zkoumaných systémů, zejména u Jizerské koruny jsem se jen velmi těžko prokousávala k tomu, co je míněno pojmy „Trisbee“, „bezhotovostní zóna“, jak fungují „Tatrhy“ apod. U Praletsu je popis lepší, ale chybí např. podrobnější popis-ukázka nabídek a poptávek (až v diskusi se dozvídáme, s pejorativním znaménkem, že zřejmě převažují raw vegan dorthy). Mimoděk se v jedné řádce čtenář dozví až na str. 81, že projekt Jizerská koruna vlastně skončil (?), jinde pak (str. 87), že přešel do hibernace (?), ovšem dále se pak píše o tom, že vlastně pokračuje (str. 87, s odkazem na podkapitolu, která ale neexistuje). Autorka mluví o organizační struktuře této organizace jako o spolku, vzápětí jako o firmě (str. 79, 80, 83), chybí srozumitelný popis její struktury. Tyto nejasnosti souvisí i s nepřehlednou logickou stavbou praktické části práce, kde se např. v kap. 5.3. bez jasné struktury mísí výsledky a přímé citáty respondentů (občas nejasné – str. 69 nahoře) s interpretací, se základními informacemi o projektech, s diskusí s literaturou, ale i s autorčinými obecnými (str. 72) a normativními úvahami, jak by měly tyto organizace lépe fungovat (str. 73). Studentka se snaží o komparaci a zhodnocení obou systémů, protože ale nemá jasné teoretické zázemí (viz dále) a ani jasné výzkumné otázky, od nichž by se mohla odpíchnout, je její hodnocení chaotické a povrchní (hovoří např. o „hipsterském“ či „sluníčkářském“ charakteru jedné z iniciativ, o „megalomanství“ druhé, aniž by se snažila tyto pojmy nějak definovat – str. 85. Viz též např. str. 74 nahoře – z čeho vyvozuje autorka své tvrzení o přilepšování v Praletsu? Z čeho usuzuje, že „vyhoření se stalo osudným velkým množstvím alt. ekon. systémů“? Str. 87). Praktická část tedy přináší některé nové informace o zkoumaných projektech, zajímavé jsou zejména

autorkou zvolené přímé citáty. Studentka se poctivě nad výsledky zamýšlí. Ale výsledky praktické části jsou zčásti znehodnoceny absencí jasných výzkumných otázek, slabší logickou strukturou textu a – též díky nevhodně uchopené teoretické části, viz dále – také nedostatečně koherentnímu a erudovanému přístupu v analýze výsledků.

Teoretická část trpí podobným neduhem jako část praktická: je *chaotická a nekoherentní*. Navíc je *příliš široká*. Autorka se odvážně pustila na širé moře kritik ekonomické teorie, ale i praxe, a současně i návrhů alternativních přístupů na makro i mikroúrovni. Jedná se o příliš rozsáhlé pole, které je takřka nemožné uchopit v jedné diplomové práci.

Velkým problémem teoretické části je už *neujasněnost až protichůdnost premis, resp. ontologie, z nichž autorka implicitně vychází*. Ačkoliv v anotaci a místy i v textu (str. 19 – 20, 21 – 23, 28 – 29, 40, 45) hovoří o dlouhodobé neudržitelnosti stávajícího ekonomického systému a snaží se (ne vždy úspěšně) kritizovat do hloubky i teorii, na druhé straně např. v závěru (str. 91) označuje tržní ekonomiku za „funkční“ systém (viz též str. 39 - „systém jako takový je dobrý“) a na více místech práce přejímá mainstreamové ekonomické myšlení (např. mezi „kapitál“ nezařazuje přírodu, str. 20, či přijímá „tři základní ekonomické otázky“, str. 16, tvorbu „hodnoty“ nechává na „trhu“, hodnota je „subjektivní“, str. 41, nekriticky přitakává inovacím, str. 51). Je to dáno mj. i neujasněnými ontologickými východisky předložené práce: autorka, podle vzoru mainstreamové ekonomie, vychází z naivního pozitivismu, tedy rozlišuje mezi „normativními“ a „pozitivními“ vědami (str.15). Ekonomii vnímá jako „na hraně“ mezi nimi. Ve skutečnosti každá věda, a především ekonomie, vychází z určitých apriorně daných hodnot, etiky, axiologie a ontologie, které zabarvují otázky, které si klade, metody, které používá, a závěry, k nimž dochází. Pokud autorka kritizuje mainstreamovou ekonomickou teorii, implicitně kritizuje i její filosofická východiska. To je v rozporu s naivním pozitivismem (středoproudá ekonomie jako „neutrální věda“, která objektivně popisuje skutečnost), který vědomě zastává v pasáži na str. 15 i v některých jiných (např. popis peněz jako komodity v rámci nabídky a poptávky na str. 39, zmínky o „efektivní nadvýrobě“, užitku apod.). Práce je tedy v tomto filosofickém smyslu nekoherentní.

Druhým problémem je *chybějící definice pojmů*. Autorka velmi nedostatečně definuje pojmy, s kterými pracuje. Nikde se nedozvíme, co vlastně jsou „alternativní a doplňkové ekonomické systémy“, které jsou předmětem práce. Má autorka na mysli výrobní/distribuční jednotky na mikroúrovni? Či se jedná o celé ekonomické systémy na makroúrovni? Toto opomenutí pak vede k celé řadě nejasností a chaotičnosti dále v textu. Např. kapitola 3.7. v úvodu implicitně ztotožňuje „alternativní a doplňkové ekonomické systémy“ s celými ekonomickými systémy na makroúrovni, vzápětí ale cituje můj text (3.7.2.), který se výslovně týká ekonomických organizací na mikroúrovni (což autorka zde nereflexuje, ale v diskusi naopak ano). Špatně, nejasně nebo vůbec je definována řada dalších pojmů (např. pokrok -str. 24, kapitál -str. 20, revoluce -str. 24, užitek a mezní užitek -str. 23, kapitalismus – str. 25, cena vs. hodnota -str. , efektivní nadvýroba - str. 22, anarchokapitalismus -str. 16 , „nadanárodní zadlužení“ na str. 32, globalizace, str. 36, peníze/oběživo/platidlo, str. 37, rozvoj – str. 46). Výsledkem je koktejl tvrzení, stojící často na vratkých základech nedostatečně promyšlených a představených konceptů.

Třetí problém teoretické části, který souvisí s nejasným cílem práce, s jejími nereflexovanými filosofickými východisky a s jejím příliš širokým rozmachem, je *nevhodný výběr literatury a její nedostatečně koherentní interpretace*. Pokud bylo cílem práce popsat konkrétní české alternativní měnové systémy, měla se autorka v teoretické části soustředit na literaturu v této oblasti – existuje široká literatura kolem kritiky peněžního systému i kolem komunitních měn. Ke komunitním měnám vychází již řadu let odborný zahraniční časopis. V češtině existuje klíčová kniha Adama Votruby „Paradox peněz“. Klíčová je i pasáž Richarda Douthwaitea o anglických LETS systémech v knize Short Circuit. Místo toho autorka vychází z obecně kritických resp. reformních textů v

oblasti ekonomie (Graeber, Sedláček, Mauss, Johanisová, Lovins at al.), ale ve velmi omezené míře, k tomu využívá např. i texty sociologické (Librová) a další, které s tématem souvisí jen okrajově. Výsledky této četby se jí nepřekvapivě nedaří skloubit v koherentní celek. V teoretické části se střídá několik nepříliš navazujících nití (kritika systému, úvahy o alternativách, kritika teorie....), většinou nedostatečně podložených literaturou, resp. podložených literaturou někdy špatně interpretovanou. Příkladem může být pasáž o ekonomice ustáleného stavu a o nerůstu (str. 45). Není pravda, že hnutí ekonomického nerůstu „staví své vize na konceptu myšlenek Hermana Dalyho“, ani že „jeho ideálem je úplné zastavení hospodářského rozvoje na určité úrovni.“ K nerůstu existují knihy a desítky článků, dokonce existuje webová stránka v češtině, nic z toho ale autorka nevyužila. Špatně interpretován je i můj vlastní text (str. 39), určitě jsem nepsala o tom, že lidé „chtějí hromadit peníze pod polštářem.“ Nevhodným výběrem literatury lze vysvětlit i to, že autorce unikla existence celé řady jiných ekonomických směrů, než je středoproudá ekonomie, nezmiňuje např. ekologickou a environmentální ekonomii (viz mou knihu Ekologická ekonomie – vybrané kapitoly, který shrnuje i některé základní kritiky mainstreamu).

Pro přílišnou délku tohoto posudku zmíním další nedostatky práce jen stručně. Jedná se o problémy s *formulacemi* (občas nejasné, jazykově nesprávné věty, např. „vytvořit člověka“ na str. 20), s *fakty* (někdy nepřesnosti v údajích – od zlatého standardu nebylo tak docela upuštěno už během 1.sv. války, kořeny časového bankovnictví jsou v Japonsku, nikoliv v USA – str. 48, LETS systémy nebývají v dnešní době zakazovány – str. 50, překlad „bullshit jobs“ jako „práce na hovno“ je nepřesná: kromě „bullshit jobs“ Graeber totiž specifikuje ještě „shit jobs“) a s *citacemi*: Pokud jsem některý text našla na internetu, nestačí v rámci citace uvést: „načteno z...“ (str. 98 – 99). Je třeba zjistit, zda se jedná o článek v časopise, či o novinový článek, zda text původně vyšel třeba jako kniha (to je případ textu Short Circuit), a toto reflektovat v seznamu literatury. Práce dále obsahuje řadu dalších drobných citačních nedostatků, které zčásti snižují hodnotu práce. Problémem je také *strukturace textu*. Kromě již zmíněných nedostatků je tu závěr, kde je věnována zbytečná pozornost metodice a nepodařilo se úplně vypíchnout hlavní zjištění práce, a zmínky o metodických problémech ve výsledkové části (měly být uvedeny spíše v metodické části). V poslední řadě je tu také *problém nejasného stylu psaní*: autorka volně přechází z ich-formy k pasívním tvarům, z velmi hovorové dikce k formální.

Shrnutí a celkové hodnocení:

Předložená práce je **výjimečná svým tématem i obsahovým rozpětím**. Autorka se odvážně pustila do sféry, které se kulturní a sociální ekologie většinou vyhýbá, a to do oblasti kritiky premis současného ekonomického mainstreamu a hledání alternativ k němu. **Ačkoliv, jak bylo výše podrobně nastíněno, je práce akademicky slabší, přesto splňuje základní požadavky na diplomovou práci magisterského stupně**: vychází z adekvátního objemu literatury, její obsah přetavuje do adekvátně strukturovaného celku a přináší nové pohledy, vhledy a informace.

Práci proto doporučuji k obhajobě a navrhuji známkové ohodnocení *dobré*, bodové ohodnocení *7 bodů*.

Vzhledem k velkému množství kritických poznámek v posudku neuvádím specifické otázky k obhajobě. Autorka by se měla vyjádřit k vybraným bodům posudku, dle uvážení vlastního a uvážení komise.